

*Text: Yvonne Calles
Klipp o klistra: Yvonne Calles*



Ulla Kvist nåtlar ovanläder till pjäxor

ULL, DAMM OCH PÄLSMASKIN FRÅN 1950 TALETS MITT

Det var kräftmånad i Sverige.

Den 11 augusti 1950 var en vacker höstdag i finska Tornio. Henni var 17 år och steg på tåget med sin packning för att åka över till Haparanda, följa den svenska kustvägen i 9-10 timmar ner till Falun i Dalarna. Det var en lång resa hon skulle göra ensam, men en resa som skulle ge henne ett arbete i Sverige och där hon skulle få sammanstråla med sina tre äldre syskon som redan fanns på en ort, två mil norr om Falun – Bjursås.

Det var inte första gången Henni företog en tågresor ensam genom Sverige. Hon hade åkt tidigare efter kusten ner till Linköping i Östergötland för att hälsa på den svenska familj som tagit emot henne och yngsta brodern Palle som finska krigsbarn åren 1941 – 1948. Då var Palle 4 år och hon själv 7 år. De hade haft turen att komma till kärleksfulla människor och en stabil kontakt hade Henni därefter haft med familjen. Det var viktiga barnaår hon och brodern fick i Linköping.

Hennes föräldrar bodde i Tornio och Henni var en i en barnaskara på 16 barn, 11 pojkar och 5 flickor. Mamman hade måst förlösa sig själv vid sju tillfällen eftersom barnmorska inte fanns att tillgå. Mamman hade fått koka mattvarp när tiden var inne, för att använda detta till att knyta av navelsträngen. De fem äldsta bröderna hade varit ute i kriget. Alla kom inte levande därifrån. Yngsta brodern, Eino, av de fem, stupade vid 19 års ålder, två månader före freden. En broder fick splitter i huvud och kropp och han var oförmögen under 14 år att själv lyfta handen till munnen för att äta. Henni var hos honom vid flera tillfällen på sjukhemmet för att hjälpa till och muntra upp sin bror. Henni var djupt olycklig över sin brors öde och det var svårt att besöka honom och se hans lidande och hjälplöshet.

Hennis fosterfamilj hade gärna velat att hon och brodern hade fått stanna i Sverige efter kriget, men de svenska myndigheterna gick inte med på detta eftersom Tornio låg så nära svenska gränsen. Myndigheterna ansåg att de finska barn som bodde så nära gränsen hade skydd av just närheten till Sverige, om kriget skulle bryta ut igen. Däremot gick de svenska myndigheterna med på att de finska barn som kom från det hårt krigsdrabbade Karelen fick stanna i Sverige.



John Nilsén var verkmästare på nåtlingsavdelningen på Hanssons Skofabrik

Henni hade tidigare besökt Bjursås och hälsat på sina syskon som bl.a. hade bott i Sågmyra och arbetet på Tidstrands Yllefabrik, men som numera arbetade på Hanssons Skofabrik i Bjursås. Henni skulle ha fått börja på det Bageri & Café som fanns på orten eftersom hon hade gått i bageri- och konditorskola i Rovaniemi, ca 10 mil norr om Tornio, men ödet ville annorlunda.

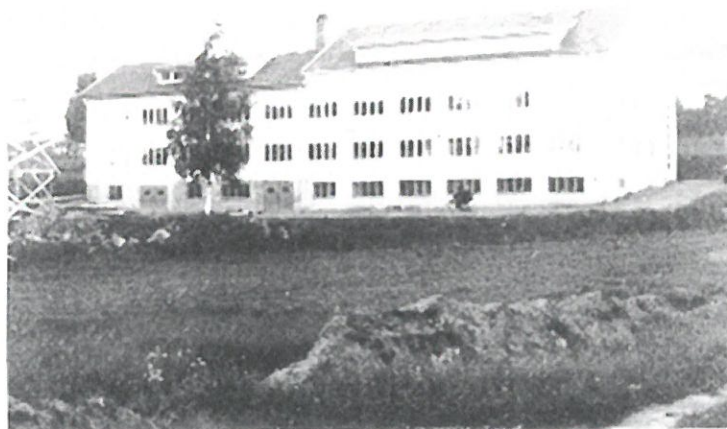


Lisa Kvist viker kanter på ovanläder, ett moment på nåttingsavdelningen

Vid Hennis besök på syskonens arbetsplats vid Hanssons Skofabrik, hade hon frågat om hon fick prova på att sy på symaskinen som nåtlerskorna använde. Hon har lätt för att lära och en förman vid fabriken uppmärksammade hennes flinkhet. Henni blev erbjuden att få börja på fabriken och hennes nya arbetsgivare betalade tågbiljetten om 117 kr, för att hon skulle kunna flytta ner till Bjursås.

Det var svårt med bostäder i Bjursås på 1950-talet. Det skulle komma att dröja ytterligare 10 år innan man började bygga hyreshus. Invånarna var bönder och fabriksarbetare med egna gårdar och hus. Henni och hennes syskon fick hyra 2 rum och kök på övervåningen i en villa efter Rättviksvägen. Hanssons Skofabrik svarade för inköp av nödvändiga möbler och sängar.

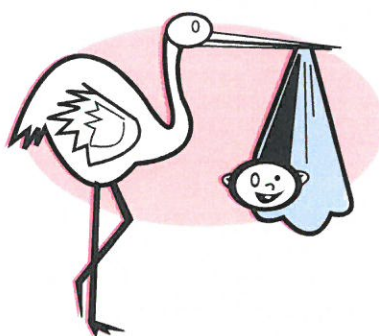
Det här var en tid när skoindustrin fortfarande blomstrade i Sverige och på den lilla orten Bjursås fanns fem skofabriker. Den största fabriken, med stort urval av skor och stövlar, var Hanssons Skofabrik. Där tillverkades pjäxor, läderstövlar, finskor, sandaler, slippers, näbbstövlar och sportskor.



Hanssons Skofabrik år 1954

Henni fick sitta vid en symaskin och sy ihop ovanläder och börja med grönt kort, vilket innebar en inkörningslön tills hon fick rutin på maskinen och kunde få ackordslön. Det gick relativt fort för henne att få upp farten vid symaskinen. Hon arbetade också vid vikmaskinen, falsade och fordrade skor, vilket var arbetsmoment innan nåtlerskan sydde ihop ovanlädret. Det hade varit en tung post för Henni att betala myndigheterna 500 kr för svenskt arbetstillstånd.

Dagarna flög snabbt förbi med arbete och Henni hade träffade Gunnar som också arbetade på fabriken. Vid påskhelgen den 4 april 1953 förlovade de sig och till midsommaren 1954 gifte de sig i Bjursås Prästgård och vigdes av prästen Gottfrid Fryking.



1954 födde Henni en dotter och i samband med det så flyttades en maskin in i deras hem som bestod av 1 rum och kök. Nu bytte Henni arbetsgivare under några år till Cederbergs Skor. Det var en pälsmaskin som installerades i den lilla lägenheten och Henni sydde stövelsockor och vinterstolssitsar som användes i bilar. Hon pressade även isär sömmarna och förberedde för nästa moment i arbetskedjan. Vid den här tiden var det vanligt med hemarbeten inom industrin för kvinnor med småbarn. Allt löste sig till det bästa med en arbetsgivare som hjälpte till att praktiskt se till att hemarbetet kunde ske på ett smidigt sätt.

Cederbergs Skor fraktade dit allt material hon behövde och hämtade fyllda lådor med färdigt arbetsmaterial. Grannarna, som bodde i samma villa, berättade för Henni att de hörde symaskinen när de gick till sängs och vaknade nästa morgon till samma ljud och hade undrat när hon sov på dygnet. Men så var det. Henni hade sin lilla dotter som dagtid skulle ha sin tid, mat skulle inhandlas och tillagas.

Då fick hon ta till kvällar och tidiga mornar för att hinna med sitt arbete. På fabriken fanns anställda som väntade på att få göra sina arbetsmoment efter henne. Hon tjänade bra de här åren och tyckte om sitt arbete, men det fordrades disciplin och vilja att jobba upp tempot hemma för att få en bra lön. Allt arbete var baserat på en ackordslön och då gällde det att hinna med att arbeta vid maskinen så mycket som möjligt, så många timmar på dygnet som möjligt. Hennes man frågade ofta om han skulle få ull till mat när han kom hem efter arbetet och såg allt damm som hemarbetet medförde.

Det hjälpte inte hur mycket hon höll efter i den lilla lägenheten. Hemarbetet medförde att dammråttor for runt golvet.



Inez Persson stansar ovanläder

År 1958 till julen flyttade den lilla familjen till Andersbo, en by ca 5 km norr om Bjursås. Gunnars föräldrar började bli till åren och hans pappa var förlamad från bröstet och ner i en MS-sjukdom. Man kom överens om att bo tillsammans så länge det gick bra. För Gunnar och Henni var det givetvis en lycka att få lämna ett rum och kök och flytta upp till en egen gård med tomt och möjligheter för deras dotter att få springa runt och leka på större utrymme.

Flytten kom att medföra för Henni, att hon under många år fick hjälpa till att sköta och vårda sin svärfar som var förlamad. Hon fick tvätta honom, sätta in kateter och bevaka att det inte började blöda, plocka sin svärfar eftersom han inte själv kunde sköta sin avföring.

Till en början var svärmor så pass pigg att hon ordnade frukost och kvällsmat åt sig själv och sin man och Henni svarade för middagsmaten. Men även svärmor blev sämre med åren och Henni fick fler åtaganden även beträffande sin svärmor. Mycket av hennes lediga tid gick åt till att hjälpa svärföräldrarna. Hennes svärmor var under alla år mycket tacksam för all den hjälp Henni ställde upp med. Henni kände sig uppskattad och omtyckt av sina svärföräldrar. Gunnar klagade dock ibland över att hon var mer gift med svärmor än med honom, speciellt tiden efter det att svärfar hade gått bort och svärmor blev ensam på övervakningen.



Nätlingsavdelningen, Göta Eriksson med skoovandelar

Trots alla sysslor i hemmet, med svärföräldrarna, och hennes arbete vid skofabriken som hon nu hade återvänt till, kände Henni ett behov av att få göra något för egen del. Det blev vävstolen. Hon tyckte om att sitta vid vävstolen i sina egna tankar, den lilla fritid hon hade. Det blev dukar, mattor, plädar, gardiner. Det dröjde inte länge förrän vänner och bekanta beställde mattor, dukar och annat av Henni. Hon började så smått att bygga upp en liten verksamhet hemma där hon fick en extra slant för de vävda alster som hon sålde.



När skoindustrin gick mot sämre dagar i Sverige började Henni arbeta inom sjukvården och speciellt tyckte hon om att arbeta med äldre människor på Ålderdomshemmet i Bjursås. På kvällar och helger satt hon fortfarande vid vävstolen för att få skapa i färger och mönster.

Henni var en av de kvinnor som var engagerad i vävstugan i Sågsbo under många år och där hjälpte kvinnor från när och fjärran att komma igång med sina vävalster, allt på ideell basis. Idag finns inte den vävstugan längre kvar. Många kära och trevliga minnen därifrån bär en och annan Bjurskvinna på. Ingen som träffat Henni glömmer henne, alltid hjälpsam och godhjärtad, alltid ett leende på läpparna och hon hade många roliga berättelser att förtälja.

Gunnar är borta sedan något år tillbaka. Även han hade en MS-sjukdom men dock ej den svåra variant som svärfadern hade haft. Varje dag, så gott som, gick Henni till

Bjursåsgården, där Gunnar den sista tiden fanns, för att hälsa på honom och hjälpa till att mata honom.

En mycket empatisk, glad, flitig och plikttrogen kvinna som idag vid 80 års ålder flyttat in på Sandtägtsgården, ett äldreboende på ålderns höst, för de som är friska nog för att ta hand om sig själva. Hon trivs bra, men vet inte för dagen om det är här hon skall



Henni Eriksson, 80 år

stanna eller om hon skall flytta ner till Linköping. Hennes fosterföräldrars son har erbjudit henne att få flytta in i det hus som hon delvis växte upp i som finskt krigsbarn och tänkbart är för henne, att vistas viss tid av året i Bjursås och viss tid i Linköping.

Än är livet inte slut. Fortsättning följer för en krutgumma med rötter från en liten by, Arpela, utanför finska Tornio.

Tyvärr har det inte gått att hitta fotografier av Henni vid arbetsmaskinerna.

--- 0 ---

*Här återgett en liten del av ett livsöde, med ett kvinnoyrke som idag inte längre finns.
En berättelse i regi av:*

DALARNAS KVINNOHISTORISKA FÖRENING

Foton: Bjursås Hembygdsförening samt Lars Antonsson, Bjursås